

Марія КАЧМАР

МЕТАМОРФОЗА В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАДАХ: ГЕНЕТИЧНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено розглядові принципу перетворення в українських народних баладах. Звернено увагу на витоки метаморфози у баладних текстах, її давнє походження й зв'язок з міфологічним світоглядом. Розкрито функціональне навантаження перетворення в ліро-епічних творах, яке цілком підпорядковане художній меті: загострити увагу на трагізмі конфліктів, збільшити емоційне напруження та смислову виразність твору. Проаналізовано основні види метаморфози в народних баладах.

Ключові слова: народна балада, метаморфоза, генеза, художня мета, міфологічний світогляд, родинно-побутовий конфлікт.

© М. КАЧМАР, 2014

ISSN 1028-5091. Серія філологічна. № 4 (118), 2014

Усна народна творчість — важлива частина духовного розвитку нації, яка, накопичуючи досвід попередніх поколінь, залишається актуальною для кожної окремої епохи. І на сьогодні простежуємо гармонійне співіснування у фольклорі мотивів, образів, художніх засобів, різних за часом та джерелами своєї появи. До давніх міфологічних рудиментів, які своєрідно відображені й трансформовані в різних фольклорних жанрах (казках, легендах, переказах, оповіданнях та ін.), належить метаморфоза (від гр. *metamorphosis* — перетворення), виникнення і функціонування якої зумовлені анімістичними уявленнями. Особливого поширення набув цей принцип, окрім народної прози та обрядової поезії, в одному із ліро-епічних фольклорних жанрів — баладі. На використання метаморфози у доволі пізньому за походженням фольклорному жанрі, в основі якого реальні події та факти трагічного характеру, звернули у свій час увагу ще М. Костомаров, І. Франко, Ф. Колесса та інші. Так, М. Костомаров зазначав, що із символічним пошануванням предметів фізичного світу тісно пов'язаний у слов'ян догмат перетворення, саме тому в піснях слов'янських народів багато історій про метаморфозу. Вона відображає віру наших предків в те, що душа покійного і навіть жива людина з тілом може перейти в дерево чи птаха, чи якусь іншу істоту. Дослідник наводить кілька зразків метаморфоз, серед яких левову частку становлять українські балади [14, с. 232].

Ф. Колесса, розглядаючи твори цього жанрового масиву, вказував на те, що важливу роль відіграє в баладах «фантастичний первень», який звичайно спирається на дохристиянські вірування про мерців, чари, метаморфози (переміни) [13, с. 108].

Детальне теоретичне опрацювання принципу метаморфози у баладах належить О. Дееві. Учений висловив кілька цікавих думок про походження перетворення у баладних текстах, його ідейно-художнє навантаження і сам характер переміни. Вважаємо за доцільне коротко їх представити. Так, на відміну від багатьох своїх попередників та сучасників, які вважали елементи-відгомони первісних міфічних вірувань та уявлень доказом архаїчного походження творів, О. Деев зазначав, що такі образи стародавнього мислення предків могли потрапити до баладного жанру тому, що були в живому обігові в час виникнення тієї чи іншої балади [7, с. 20]. Такі твердження фольклориста, на нашу думку, справедливі, оскільки й у наш час простежуємо актуальність цих

вірувань в окремих фольклорних жанрах, зокрема етіологічних та топонімічних легендах. Однак, на відміну від прозових зразків, де представлені мотиви проєктуються на навколишню дійсність, у баладах метаморфозу, за словами О. Дея, наділено ідейно-художнім навантаженням: введення до чисто земних, буденних сюжетів алегоричного чи надприродного повинно загострити й посилити трагізм зображуваних людських відносин та подій [7, с. 19]. Розглянемо детальніше принцип метаморфози у баладних текстах, яка, незважаючи на спільні художню мету та окремі риси (перетворення у ліро-епічних творах завершене та незворотне), доволі різноманітна: за образами, способом здійснення, причинами, окремими функціональними аспектами.

Однією з характерних рис народних балад є їхнє дидактичне спрямування та пропагування високої народної моралі, яке зазвичай здійснюється від протилежного — показом вкрай аморальних вчинків, трагічних помилок та випадків [7, с. 21—22]. Серед таких okazій трагічного характеру чільне місце займає інцест (кровосуміш), за здійснення якого народна традиція обирає доволі суворе покарання. Появу цих уявлень спровокувало, на думку Є. Мелетинського, введення дуальної екзогамії і заборони шлюбів між членами однієї половини як одного із найважливіших факторів впорядкування світу [16, с. 199]. Українській ліро-епічній творчості відомі численні зразки балад про кровосуміш, в основі яких три сюжетні типи: сватання сина до матері, брата до сестри; вінчання брата із сестрою; брати-розбійники вбивають швагра (й небожа) і знеславлюють невпізану сестру [2, с. 38]. Баладні тексти про шлюб брата із сестрою, які не впізнають один одного й перетворюються на квіти, відображають поєднання життєво-історичного та міфологічного планів в народних зразках [4, с. 7]. Життєво-історичний план становлять дійсні події, що могли мати місце в народному житті, оскільки саме не вигадані, а реальні факти і вчинки, які глибоко, до приголомшення, схвилювали навколишнє середовище, завжди були вихідним джерелом і першоосновою баладної епіки [7, с. 17]. За рахунок же мотиву метаморфози сформовано міфологічний план. За допомогою перетворення відтворюється міфопоетична картина світу, яка колись сприймалася реально, а згодом почала мислитися як художня, що ґрунтується на принципі по-

рівняльного осягнення цього світу [24, с. 259]. Метаморфоза, як фінальна частина балади, з'явилася в сюжеті ліро-епічного твору під впливом етіологічних легенд про квіти «братки», які М. Грушевський вважав «останком дуже старовинної словесності» [5, с. 164]: брат і сестра після довгої розлуки, не впізнавши один одного, повінчалися, а дізнавшись про те, що вони — родичі, перетворилися на квіти «братки» [25, с. 82]. Для легенди важливим є пояснити походження квітів, тоді як балада концентрує свою увагу на трагічності конфлікту та його причинах.

На відміну від балад про інцест брата і сестри, що з'явилися доволі пізно, ліро-епічні твори про кровосуміш матері та сина відображають фрагменти давнього слов'янського ініціального обряду парубків [2, с. 42]. Поява ж мотиву метаморфози головних героїв у цих творах пов'язана, на думку М. Гримич, із деформацією первинного смислу пісні та приєднанням до первинної сюжетної лінії мотиву засудження у вигляді готової фольклорної формули [2, с. 43].

Щодо самого акту перетворення, то він зазвичай самочинний та незворотний. Традиційні й образи переміни з незначними варіаціями — брат і сестра перетворюються на квіти: синій та жовтий цвіт. Вони роблять це добровільно, усвідомлюючи усю вагу вчиненого, хоча й ненавмисно, гріха. У порівнянні з легендою дещо урізноманітнено функціональне навантаження — метаморфоза, окрім покарання, виконує функцію покути та своєрідного очищення: «З тебе буде синій цвіт, / З мене буде жовтий цвіт. / Будуть дітки зривати, / Йа з нас гріхи знімати»; «Будуть траву косити, / За нас Бога просити» [1, с. 30, 37]. У цьому зразкові простежуємо дію катарсисного коду перетворення, за яким чарівна переміна об'єкта здійснюється з метою духовного очищення від гріховної скверни [15, с. 62]. Зазначимо, що гріх настільки серйозний і важкий, що перетворення трактується як єдиний можливий шлях, порятунку для героїв, оскільки ні монастир, ні ліс та море не приймають винуватців. Такий загострений трагізм й велика емоційність характерні для української балади, яка, за словами І. Денисюка, максимально сконцентрована й побудована на безвихідних колізіях екзистенційного характеру [8, с. 5].

Зазвичай у баладних текстах основну увагу звернено на кровосуміш брата і сестри та їхнє перетворення, тоді як шлюб матері зі сином, хоча і піддано

народному осудові, не провокує метаморфози. Лише в одному варіанті балади герої зазнають переміни: «Ходім, ньенько, горою, / Розсиплешся травою: / Ти зацвітеш в жовтий цвіт, / Я зацвіту в білий цвіт» [1, с. 28]. У цьому ж тексті брат із сестрою покують свій гріх у церкві [1, с. 28]. Основний акцент переміщено на матір як основну винуватицю вчинення такого гріха: «Бодай ньенька пропала — / Сестру з братом звінчала!» [1, с. 28]. Безсумнівний вплив християнського чинника: здійснення несамовільно-го інцесту можна спокутувати у монастирі.

Типологічно близькими до вказаного тематично-го циклу ліро-епічних творів є народні балади про дівчину-утопленицю. Аналізуючи ці фольклорні зразки, С. Мишанич вказував, що сюжет пісні дещо затемнений, але виключно цікавий, зважаючи на його поліжанровий характер: пісня записана як веснянка (гаївка), риндзівка, купальська, колядна, весільна і баладна [17, с. 225]. В основі сюжету народного зразка загибель дівчини у воді та перетворення частин її тіла на природні об'єкти. Походження центрального мотиву балади давнє: у ньому, за словами М. Гримич, міститься міфопоетичне переосмислення колишніх ритуальних потоплень, а також деякі риси, притаманні жертвоприношенням [3, с. 43]. Згодом елементи давніх ритуалів зазнали різноманітних нашарувань, зумовлених дійсністю та самою жанровою природою балади. Значимо, що значна кількість народнопоетичних творів трактує самогубство, хоча і не прямо, як втечу від інцесту: «Ой брат сестру через море вів, / Сестра потопилась, брат переплив» [1, с. 383]. Цей епізод — відгомін давніх уявлень про шлюб, укладення якого символізує переправа молодих через воду. Саме тому пісні про перетворення дівчини, яка тоне, та вбитої дівчини виконувалися і застосовувалися до шлюбу [20, с. 223]. Згодом зазначена семантична особливість зазнає змін: носій традиції зосереджує увагу не на відносинах брата і сестри, а на епізоді перетворення героїні після смерті. С. Мишанич, здійснивши порівняльний аналіз різних варіантів цієї балади, зазначає, що у цьому ліро-епічному творі маємо справу з мотивом інцесту, який в процесі переходу обрядової пісні в баладу випав, зазнав змін також фінал: замість заборони-табу з'явився мотив метаморфози, характерний для давніх балад [17, с. 228]. Таким чином, метаморфоза, сягаючи

корінням давніх вірувань про можливість перетворення людини після смерті в інші субстанції, а ще глибше космогонічних уявлень про взаємозв'язок макрокосмосу та мікрокосмосу, про походження світу з окремих частин пралюдини, стає центральним сюжетним елементом. Доволі цікавий сам характер перетворення. Наведемо один із зразків: «Ой не пий, брате, із моря води, / Бо у морі вода — то ж кров моя. / Не лови, брате, у морі риби, / Бо у морі риба — то кості мої. / Не коси, брате, у лузі трави, / Бо у лузі трава — то коси мої, / А роса на траві — то ж сльози мої!» [1, с. 383]. Взаємозв'язок між вхідними та вихідними образами переміни не випадковий, а заснований на певній зовнішній подібності об'єктів, їхніх характерних ознак: води та крові, трави та дівочих кіс, роси та сльози. Вибір образів за таким принципом зумовлено тим, що метаморфоза, за словами А. Содомори, це «зона близька до найдавніших і найважливіших поетичних засобів, що створюються на основі схожості та уособлення — порівняння і метафори» [22, с. 9].

Дещо іншого змісту наступні у ланцюговому зв'язку перетворення: «Не ламли, брате, у лузі калини, / Бо в лузі калина — то ж краса моя. / Не рубай, брате, білої берези, / Бо береза білая — чистота моя. / Не рубай, брате, у полі тополі, / У полі тополя — то ж печаль моя» [1, с. 383]. У формуванні цієї метаморфози простежуємо дію народної символіки: калина — символ чистої дівочої вроди; береза — символ дівочої чистоти; тополя — канонізований символ засмученої дівчини, нещасливої долі [21, с. 144, 299]. Перетворення, якого зазнають абстрактні поняття (чистота, печаль), пізнішого характеру й пов'язане із образним сприйняттям навколишнього світу.

До зразків ліро-епічної традиції, які відображають синкретизм міфологічних уявлень та пізніших реалій, належить балада «Дочка-пташка». Розглядові цього твору присвячено у фольклористиці значну кількість праць (І. Земцовський, Ф. Колесса, О. Зілинський), що значною мірою зумовлено особливою популярністю народної пісні та її поширенням, за словами Ф. Колесси, на всьому просторі українських земель від Галичини до Придніпрянщини [12, с. 117]. В основі сюжету перетворення заміжньої доньки у пташку та прибуття її до свого роду, який у більшості зразків представляє мати,

рідше батько та інші члени (сини та невістки). Прив'язка до весільного обряду та відповідно весільних обрядових пісень є безсумнівною, що дає підстави здогадуватися, «що ця пісня в своїй найдавнішій формі була весільною, і щойно згодом, відділившись від весілля, збагатилася баладними елементами» [12, с. 126].

У народній поезії цієї формації закодовано давні уявлення про шлюб як перехід дівчини до чужого роду та її маркованість як мертвої, такої, що становить небезпеку для свого. Повернення до батьківського дому є неможливим, однак воно відбувається. Метаморфоза як структурний елемент сюжету обов'язкова у цих творах. Витоки такого перетворення, яке є основною й найбільш характерною рисою цього твору, що обумовлює весь її зміст [12, с. 136], у давніх уявленнях про повернення душі померлого у вигляді птаха [10, с. 114]. Ці уявлення поширені також у народній легенді про походження зозулі із жінки-дружини вужа, з якою пов'язані ліро-епічні зразки [23, с. 46].

В українських народних баладах відображено різні часові трансформації мотиву перевтілення. Незмінний вхідний образ переміни — дівчина, яку віддають заміж. Її бажання повернутися додому баладна традиція своєрідно доповнила причинами родинно-побутового характеру: важке життя з нелюбом, осуд свекрухи, знуцання чоловіка.

Щодо вихідного продукту метаморфози, то зозуля залишається одним із найпоширеніших образів, рідше дівчина перетворюється на галку, орлицю, просто пташину. Метаморфозу дочки в зозулю, яка поширена в найдавніших групах наших балад, Ф. Колесса вважав такою, що відповідає прадавній українській традиції [12, с. 152]. Безперечно, погоджуємося із висновками відомого фольклориста, оскільки зозуля, за народними уявленнями, наділена багатофункціональністю (вона — мати, дочка, вдова, жінка, сестра) та медіаторною функцією [19, с. 10, 12]. Залучення образів галки та орлиці відбулося під впливом трактування цих птахів у весільній пісенності.

Балади цього циклу на прикладі метаморфози наочно ілюструють зміну народного світогляду, відображеного в необрядовій пісенності українців. Доволі поширеною залишається формула повного, цілковитого перетворення, поширеного також в казках

і легендах: «Не була я рік, не була я два, / Третій не стерпіла, / Перекинулась сивов зозулев, / До роду злетіла» [26, с. 214]. Окрім самого акту перевтілення, його здійснення також засвідчує наділення героїні фізичними та акустичними властивостями птаха: «Сіла вона на тополі та й стала кувати»; «Злетіла селом, махнула крилом та й стала кувати» [1, с. 303, 319]. Зазначимо, що у більшості зразків із таким перетворенням події зображено крізь сприйняття стороннього спостерігача, тобто від третьої особи, рідше від першої. Епічний елемент відіграє у цих зразках важливу роль. У баладах, в яких превалює ліричний струм, поетична оповідь йде від першої особи і основні події переносяться у внутрішній світ героя та відображені через його почуття. Метаморфоза у таких зразках набуває характеру умовності й часто відбувається в уяві героїні. Умовність посилюється із втратою віри в можливість такого перетворення. Наочно ілюструють це балади про доньку-пташку. Одним із перших кроків на шляху до умовності В. Єрьоміна вважає трансформацію стійкої формули метаморфози [10, с. 104]. Її простежуємо у таких зразках: «Покою я крильця з щирого злотця, / Та й полечу з галочками [1, с. 301]; «Перебралася я й а в зозулино пір'я / Та й им прилетіла на мамино подвір'я» [11, с. 129].

Загалом умовність пісенного перетворення очевидна, оскільки за відсутності іншого способу вираження пісня звертається до звичного навіть при можливій штучності мотивування [10, с. 14]. У більшості зразків така умовність посилюється, трансформується, стійкого й зміненого вигляду набирає поетична форма «Якби мені крила»: «Щоб мені крильця з самого злотка, полетіла б в гостину» [1, с. 302]. В окремих зразках пізнішого походження акцентується увага власне на бажанні дівчини у здійсненні метаморфози: «Ой як і схочу — терен висічу, / До свого батенька крильми полечу» [1, с. 306]. У цих творах, а також у баладах з використанням умовного способу, превалюють дієслова майбутнього часу на позначення дій героїні, що зринають у її уяві й розглядаються як можливі: в гості полечу, впаду в вишневім саду, буду кувати. У творах із повноцінним перетворенням поширені форми минулого, які констатують те, що дія відбулася: перекинулась сивою зозулею, сіла на тополі, прилетіла і на вишеньку сіла. Інколи умовність переходить в ре-

альність, що свідчить про те, що грань між дійсним та уявним перетворенням у ліриці, за В. Єрвміною, доволі хитка: уявне може здійснитися, мрія доволі легко стає дійсністю [9, с. 14].

До найпізніших трансформацій мотиву метаморфози належать балади, за якими дівчина відсилає птаха до матері з повідомленням про своє важке становище: «Як стала та донечка тяженько тривати / Та зачала сиву павку до мамочки слати» [1, с. 334]. Це свідчить про повну втрату віри у здійснення такої метаморфози.

Значний пласт народних балад становлять ліро-епічні твори, в основі яких метаморфоза — наслідок прокляття (свекрухи, матері). Особливим значенням у цих зразках наділено слово як основний інвертор переміни. Така визначальна функція мовленнєвого фактору пов'язана із давньою вірою в магічну силу слова, якому приписувалась можливість збуватися у дійсності й впливати на долі людей. Метаморфоза як результат дії словесного чинника, зазвичай прокляття, відома багатьом жанрам фольклору: казкам, легендам, демонологічним оповіданням. В основі сюжету балади про невістку-тополю родинно-побутовий конфлікт, що виник довкола стосунків молодої невістки та свекрухи. Така колізія не поодинокі, а типова реалія родинного життя, яку покликана відобразити народна балада. С. Мишанич, розглядаючи ці твори, наголошує на тому, що трагізм конфлікту родинно-побутових балад породжений не дрібними, побутовими суперечками, непорозуміннями, а спричинений кардинальними протиріччями соціального характеру, які супроводжують патріархальну родину протягом ряду епох в різних суспільних формаціях [18, с. 279]. Основне завдання перетворення — загострити та поглибити трагізм зображуваних людських відносин та подій, зокрема деспотично ревнового поводження свекрухи з невісткою, яке О. Дей вважав відгомонам повновладдя матері далекої доби матриархату [6, с. 17].

Більшість народних зразків містить традиційну схему перетворення: кризову ситуацію (мати зненавиділа синову дружину відразу), прокляття свекрухи, критичну ситуацію (невістка не встигає виконати завдання — вибрати льону) й сам акт переміни. Ненависть свекрухи до невістки зазвичай безпричинна, однак у пізніших зразках народна традиція

вводить у сюжет певні мотивувальні елементи: дружина сина небажана; невістка лінива. Основний інвертор переміни, за допомогою якого здійснюється перетворення, — слово. У народних баладах закляття, хоча й традиційне, виражено у двох формах: у формі заборони повертатися додому («Не вибереш льону, то не йди додому» [1, с. 216]) та у формі закляття перетворитися на дерево («Не вибереш льону — не йди додому, / Гей а стань у полі та й тополю» [1, с. 220]). Перша словесна формула більш загальна, вона не передбачає прямого негативного впливу на героїню, відсутня також вказівка на метаморфозу. У цьому плані визначальними є локально-часові характеристики здійснення такого перетворення. Невістка стає деревом в основному не через закляття свекрухи, вона опиняється в небезпечному просторі (чисте поле, край доріжечки, широка дорога) у небезпечний час (темна ніч, вечір).

Щодо самого акту переміни, то спостерігаємо відносно стабільність вхідного та вихідного образів метаморфози. Зазвичай дівчина перетворюється на тополю, рідше — на билину чи горобину. Зв'язок «невістка — тополю» продиктовано уявленнями про це дерево, зокрема його співвіднесенням із гарною, стрункою, проте печальною дівчиною. В окремих зразках закляття адресовано не лише невістці, а й її дитині: «Постав тебе, Боже, в полі тополю, / А твою дитину — зроби билиною» [1, с. 226]. Таке введення до балади дітей як епізодичних персонажів вносить, на думку О. Дей, в зображення особливе емоційне напруження [7, с. 124], а також підсилює негативне навантаження образу свекрухи.

У більшості відомих зразків метаморфозу зображено за допомогою загально поширеного предиката «стати»: «У чистому полі та й заночувала, / До білого світа тополю стала» [1, с. 216]. Окремі варіанти використовують предикати на позначення процесів, характерних для дерева: «І не встигла старенька того виповісти, / Та й виросла тополенька — можна на ню сісти» [1, с. 230]. Доволі цікавий спосіб здійснення метаморфози з предикатом «дерев'яніти»: «Брала льон невістка, та вже вечоріє, / А на тій невістці тіло деревіє» [1, с. 232]. В одному з баладних варіантів такий процес конкретизовано за аналогією до балад про дівчину-утопленицю, в основі якого уявлення про постлетальний перехід героїні у флороморфний образ: коріння

дерева — волосся молодичі, білі сучки — білі ручки, зелені галузки — «білі нужки» [1, с. 232].

Загалом мотив метаморфози у баладах про невістку-тополю подано відповідно до народних вірувань, за якими важливим аспектом міфології дерева є його зв'язок з людиною (її тілом, категоріями життєдіяльності, долею), про що свідчать як сюжети перетворення людини в дерево, так і їхнє символічне ототожнення в обрядовості, уявлення про інкарнацію після смерті та ін.

Таким чином, розглянувши народні балади з мотивом метаморфози, можемо зробити висновок, що будучи відгомонам давніх анімістичних уявлень, перетворення у баладі цілком підпорядковане художній меті: загострити увагу на трагізмі конфліктів, збільшити емоційне напруження та смислову виразність твору. Метаморфоза у творах зазвичай пов'язана із темою порушення заборони, уникнення гріха, словесного прокляття.

- Балади: родинно-побутові стосунки / відп. ред. М.М. Гайдай ; упоряд. : О.І. Дей, А.Ю. Ясенчук, А.І. Іваницький ; Академія наук Української РСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. — К. : Наукова думка, 1988. — 521 с.
- Гримич М. З історії двох українських народних балад про інцест / Марина Гримич // Народна творчість та етнографія. — 1990. — № 3. — С. 38—44.
- Гримич М. Слідами архаїчного ритуалу в пісенних сюжетах про перевтілення утоплениць / Марина Гримич // Народна творчість та етнографія. — 1990. — № 5. — С. 40—44.
- Гримич М.В. Соотношение мифологического и исторического в украинской народной балладе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.01.09 «Фольклористика» / Гримич М.В. — Минск, 1990. — 18 с.
- Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т., 9 кн. / Михайло Грушевський ; упоряд. В.В. Яременко, авт. передм. П.П. Кононенко. — К. : Либідь, 1994. — Т. 1. — 390 с.
- Дей О. І. Родинно-побутові балади / Дей О. І. // Балади: родинно-побутові стосунки / упоряд.: Дей О.І., Ясенчук А.Ю., Іваницький А.І. — К. : Наукова думка, 1988. — С. 7—22.
- Дей О.І. Українська народна балада / Дей О.І. — К. : Наукова думка, 1986. — 263 с.
- Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції) / Іван Денисюк // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. — Львів, 2003. — Вип. 31. — С. 3—22.
- Еремина В.И. Миф и народная песня (к вопросу об исторических основах песенных превращений) / Еремина В.И. // Миф — фольклор — литература. — Л., 1978. — С. 3—38.
- Еремина В.И. Ритуал и фольклор / Еремина В.И. — Ленинград : Наука. Ленингр. отделение, 1991. — 207 с.
- З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади / упоряд., підготовка текстів, вст. ст., прим. та словник С.В. Мишанича. — Ужгород : Карпати, 1981. — 462 с.
- Колесса Ф. Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії / Філарет Колесса // Фольклористичні праці / за ред. О. Дея. — К. : Наукова думка, 1970. — С. 109—163.
- Колесса Ф. Українська усна словесність: загальний огляд і вибір творів / Філарет Колесса. — Львів, 1938. — 644 с. — (Науково-популярна бібліотека товариства «Просвіта». — Ч. 1—4 (22)).
- Костомаров Н. Славянская мифология / Николай Костомаров // Слов'янська міфологія : вибрані праці з фольклористики й літературознавства. — К. : Либідь, 1994. — С. 201—252.
- Крохмальний Р.О. Метаморфоза і текст: семантична, структуротворча і світоглядна роль переміни художнього образу / Р.О. Крохмальний. — Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. — 424 с.
- Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. — М., 1976. — 406 с.
- Мишанич С. Генеза українських архаїчних балад з хоровою основою / Степан Мишанич // Фольклористичні і літературознавчі праці. — Донецьк, 2005. — Т. 1. — С. 217—254.
- Мишанич С. Сучасне життя української народної балади в Карпатах / Степан Мишанич // Фольклористичні та літературознавчі праці. — Донецьк, 2005. — Т. 1. — С. 256—298.
- Пастух Н.А. Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / Надія Анатоліївна Пастух. — Львів, 2001. — 19 с.
- Потебня А.А. Объяснения малорусских и сродных народных песен / Потебня А.А. — Варшава, 1883. — Т. 1. — 268 с.
- Словник символів / О.І. Потапенко та ін. — К., 1997. — 156 с.
- Содомора А. Співець одвічних перевтілень / Андрій Содомора // Овідій. Метаморфози. — К. : Наукова думка, 1985. — С. 5—14.
- Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат / Василь Сокіл. — К. : Наукова думка, 1995. — 157 с.
- Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти / Ва-

сьок Сокіл. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2003. — 320 с.

25. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским. — СПб., 1872. — Т. 1. — XXX, 466 с.
26. Фольклорні матеріали з отчого краю / зібрані Василь Сокіл та Ганна Сокіл. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. — 614 с.

Mariya Kachmar

ON METAMORPHOSIS
IN UKRAINIAN PEOPLE'S BALLADS:
THE ASPECTS OF ITS GENETICS
AND FUNCTIONALISM

In the article have been considered some principles in transformation of Ukrainian folk ballads. Attention has been paid to the origins of metamorphoses in ballad texts, original variants of narratives and contextual relations with mythological world-outlook. Functional load of changes in lyrical epic writings have usually been fully subordinated to the artistic purposes — to center on the tragic conflict and to increase emotional stress

as well as semantic expressiveness of the composition — has been revealed. Basic types of metamorphosis in people's ballads have been analysed.

Keywords: people's ballad, metamorphosis, genesis, artistic purpose, mythological outlook, household conflict.

Mariya Kachmar

МЕТАМОРФОЗА В УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ БАЛЛАДАХ:
ГЕНЕТИЧЕСКИ-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ
АСПЕКТ

Статья посвящена рассмотрению принципа преобразования в украинских народных баладах. Обращено внимание на истоки метаморфозы в баладных текстах, ее древнее происхождение и связь с мифологическим мировоззрением. Раскрыто функциональную нагрузку преобразования в лиро-эпических произведениях, которое полностью подчинено художественной цели: заострить внимание на трагизме конфликтов, увеличить эмоциональное напряжение и смысловую выразительность произведения. Проанализированы основные виды метаморфозы в народных баладах.

Ключевые слова: народная баллада, метаморфоза, генезис, художественная цель, мифологическое мировоззрение, семейно-бытовой конфликт.